Тетяна Коробка

Хорове виконавство як каталізатор міжкультурних комунікаційних процесів (на прикладі творчої діяльності академічного хору імені Платона Майбороди Національної радіокомпанії України)

Інформаційний обмін та інші комунікаційні процеси поступово посідають одне з чільних місць у свідомості людей. Глобалізація сучасного суспільства здійснюється в усіх сферах життєдіяльності людини, не виключаючи сфери культури і мистецтва, зокрема і сфери хорового виконавства. Дослідження міжкультурних зв'язків на основі діяльності Хору Національного радіо України зумовлено широкими комунікаційними можливостями колективу та його виконавською специфікою.

Мета статті – обґрунтувати властивості хорового виконавства як каталізатора міжкультурної комунікації на основі практичної діяльності Академічного хору імені Платона Майбороди Національної радіокомпанії України.

Наукова новизна: уперше проаналізовано практичну діяльність Академічного хору імені П. Майбороди у комунікаційному аспекті на прикладі взаємозв'язків хору з вірменською діаспорою.

Об'єкт дослідження – виконавська діяльність та комунікаційні зв'язки Хору Національного радіо, предмет – міжкультурні комунікаційні властивості хорового виконавства, Питання взаємодії комунікації та культури досліджували відомі соціологи, філософи і музикознавці, такі як: Р. Якобсон, Г. Грайс, Р. Вільямс, В. Медушевський, Б. Асафьєв, В. Борєв, Г. Ержемский, А. Якупов, С. Скребков, Г. Макаренко, О. Берегова та ін. Проаналізувавши праці зазначених авторів, можна зробити такі висновки: явища культури і комунікації тісно переплітаються, їх взаємо-

вплив має прогресуючий симбіотичний характер; розвиток і вдосконалення форм комунікації змінюють стан культури та її пріоритети. Так, завдяки мережі Інтернет, масовій мультимедійній техніці, сучасним інноваційним технологіям, світовим громадським трансформаційним рухам підхід до сприйняття культурних процесів змінюється в якісному та кількісному порядку.

Сучасні комунікаційні процеси мають винятковий вплив і на хорове виконавство. Відомий російський диригент і музикознавець Семен Казачков писав: «Хоровий та сольний спів – найбільш популярний, загальнодоступний і загальнозрозумілий посередник між музикою та людьми»[1]. Справді, хорове виконавство має чимало переваг у комунікаційному аспекті. Виокремимо серед них такі:

1. Доступність. Хоровий спів доступний та зрозумілий усім, хто має слух, навіть за пасивної участі.

2. Позитивність. Співати хором приємно, бо музика стосується емоційної, духовної сфери людини, налаштовує на позитивний лад.

3. Єднання людей. Хор об'єднує людей у спільній справі.

4. Виховна, навчальна та естетична функції. Водночас зі співом співучасники чують і повторюють певний поетичний текст, і таким чином і підсвідомо, й усвідомлено вбирають ідеї, знання, образи виконуваних творів, прилучаються до культурної скарбниці.

Отже, хорове виконавство природно налаштовано бути комунікаційною структурою з широкими можливостями. Якщо активно використовувати хоровий спів у засобах масової інформації (радіо, телебачення, інтернет), то його вплив підсилюється у сотні тисяч разів. Доречним на цьому етапі дослідження стає аналіз діяльності хорового колективу, творчість якого прямо пов'язана із засобами масової інформації, а саме – Хору Українського радіо.

---

[1] Казачков С. Дирижёр хора – артист и педагог / С. Казачков. – Казань : Казанская гос. консерватория, 1998. – С. 29.

Повна назва колективу – Академічний хор імені Платона Майбороди Національної радіокомпанії України. Заснований в 1932 році, він заклав фундамент професійного хорового виконавства у сфері радіомовлення і відкрив історію вітчизняного радіоефіру. Його історія тісно пов'язана з іменами відомих хормейстерів України: Г. Таранова, О. Міньковского, В. Мінька, Ю. Таранченка, Г. Куляби, В. Мальцева, П. Муравського, В. Скоромного. З 2010 року хором керує заслужена артистка України Юлія Ткач[1]. Донині, протягом 80-ти років активної творчої діяльності, хор є одним із найавторитетніших хорових колективів України.

Унікальністю колективу є багатогранність форм його творчості та багатий спектр комунікаційних зв'язків. Основні види діяльності колективу – це участь у прямих ефірах на радіо та створення записів хорових творів в аудіо- та відеоформатах, які складають золотий фонд художньої спадщини нашої держави. Хор здійснює також успішну концертну діяльність, бере участь у міжнародних фестивалях. Особливо підкреслимо співпрацю Хору Національного радіо із Всеукраїнською спілкою композиторів: хор є першим виконавцем та неперевершеним інтерпретатором творів композиторів-сучасників.

За 80 років активної творчої діяльності хор здійснив кілька тисяч концертних виступів, провів близько тисячі прямих ефірів на радіо, створив понад 10 тисяч фондових записів, серед яких і музика до кінофільмів – наукових, документальних та анімаційних кінострічок.

Комунікаційні зв'язки хору радіо поширюються далеко за межі столиці й України. Хоровий колектив тісно

[1] Юлія Сергіївна Ткач – український хоровий диригент, заслужена артистка України, кандидат мистецтвознавства, художній керівник і головний диригент Академічного хору імені П. Майбороди Національної радіокомпанії України (з 2010 р.).

співпрацює з творчими організаціями Іспанії, Італії, Голландії, Франції, Португалії, Польщі тощо, виїжджає на гастролі і гідно презентує виконавську хорову творчість. Заслуговує на увагу й тісна співпраця хору з іноземними організаціями всередині країни.

Поряд із загальною глобалізацією культури і мистецтва відбуваються активні процеси збереження і популяризації національної спадщини. Розвиток культури та культурних взаємовідносин з іншими країнами є актуальним питанням для більшості держав, але особливо активно це питання порушують національні меншини. При популяризації своєї культурної спадщини їм доводиться стикатися з додатковими проблемами, бо особливості світогляду їхнього народу можуть багато в чому не збігатися з поглядами основного населення країни: можна назвати мовний бар'єр, відмінність ціннісних систем і т. і. Але, незважаючи на труднощі, у країні є колективи, які можуть і хочуть виконувати незвичну колоритну музику. Так, наприклад, завдяки тісній співпраці колективу Хору Українського радіо із Союзом вірмен України та Вірменської громадою в Києві було проведено низку концертів, присвячених пам'ятним датам вірменського народу. Багато спільного об'єднує український та вірменський народи – і непроста історія, яка має прадавнє коріння, і визнані геноциди народів у минулому столітті, і велика любов до мистецтва. Може тому керівник хору радіо (1986–2010) Віктор Петрович Скоромний[1] відгукнувся на пропозицію вірменської громади виступити з концертною програмою на вечорі пам'яті, присвяченому 90-річчю геноциду вірменського

[1] Віктор Петрович Скоромний – український хоровий диригент, народний артист України, професор, художній керівник і головний диригент Академічного хору імені П. Майбороди Національної радіокомпанії України (1986–2009), генеральний директор, художній керівник і головний диригент Національної заслуженої капели бандуристів (із 2010 р.).

народу. Отже, на початку 2005 року почалася підготовка колективу до виконання творів Арно Бабаджаняна, Ахцеці Комітаса та інших вірменських композиторів. Концерт відбувся у Національній Опері України в дуже зворушливій, творчій атмосфері. На концерті були присутні високопосадовці, такі як аташе з культури посольства Франції, Нунцій (представник Папи Римського в Україні) та ін.

У листопаді 2005 року так само урочисто відбувся концерт хору та оркестру Національного радіо, присвячений 1600-річчю створення вірменської писемності. Прозвучала музика відомих вірменських композиторів.

Незабутнє враження в 2008 році на глядачів та учасників справили два концертні виконання **опери Армена Тиграняна «Ануш».** Ці заходи відбувалися в найкращих залах Києва: залі Національної опери України імені Т. Г. Шевченка та Великому концертному залі Національної музичної академії імені П. І. Чайковського. Виконання улюбленої опери вірмен було приурочено 140-річчю відомого письменника і поета Ованеса Туманяна, який написав однойменну поему «Ануш». Лібрето до опери було написано самим композитором. Усі виконавці були українцями: Академічний хор і симфонічний оркестр Національної радіокомпанії України, солісти – з Одеського Національного академічного театру опери та балету. Оперою диригував заслужений діяч мистецтв Вірменії, професор Сергій Галустович Мацоян[1]. Відзначимо такий факт: прем'єра опери «Ануш» відбулася 4 серпня 1912 – практично 100 років тому – у місті Олександрополі (Гюмрі).

[1] Мацоян Сергій Галустович – хоровий диригент, заслужений діяч мистецтв Вірменії, кандидат педагогічних наук, професор, академік, художній керівник симфонічного оркестру Одеської державної музичної академії імені А.В. Нежданової (з 1990 р.), завідувач кафедри оперно-симфонічного диригування (з 1989 р.).

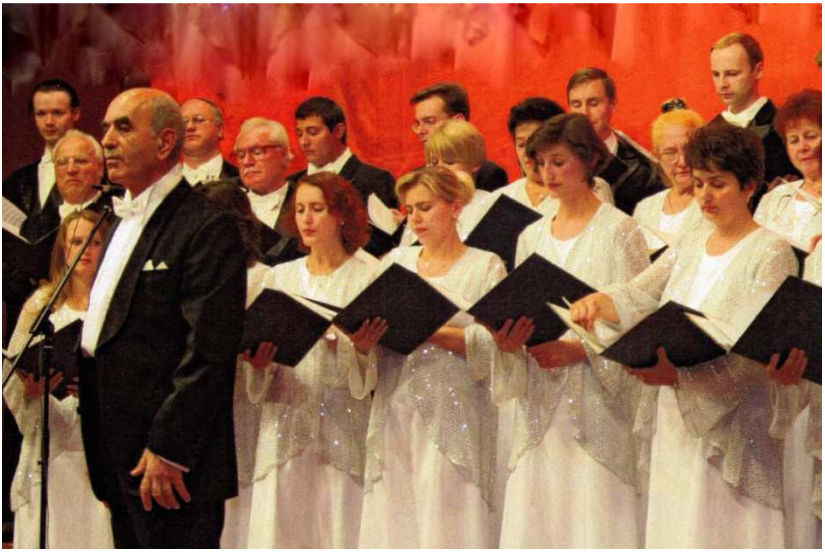

На фото: Сергій Мацоян та Академічний хор
імені Платона Майбороди Національної радіокомпанії України
під час одного з концертів.

Зупинимося детальніше на процесі підготовки та виконання опери «Ануш». При підготовці цього колоритного твору диригент хору та співаки зіткнулися з певними труднощами. Незважаючи на традиційну форму хорових номерів опери, ритмічні, гармонічні особливості, східна мелізматика були незвичними порівняно з прикладами слов'янської та європейської музики, яку хор виконував часто. Певну складність, а водночас і зацікавленість, викликала артикуляція тексту, який проспівувався, бо український колектив виконував усі зазначені твори мовою оригіналу. Проаналізуємо детально в комунікаційному аспекті особливості процесу підготовки і виконання опери.

Про музичну комунікацію у виконавстві писали Б. Асаф'єв, Г. Макаренко, Б. Смірнов, О. Берегова, І. Сергєєва та інші музикознавці. Вивчивши і проаналізу-

вавши їхні дослідження, розглянемо виконавський процес як процес передачі і перетворення музичної інформації. Експропріювавши такий підхід на хорове виконавство, виразимо процес передачі музичної інформації так:

Композитор → (Нотний текст) → Диригент-Виконавець → Хор-Виконавець → (Звуковий потік) → Слухач.

Виходячи з цього комунікаційного ланцюга, можна виділити такі етапи – комунікаційні біноми: «Композитор – Нотний текст»; «Нотний текст – Диригент»; «Диригент – Хор»; «Хор – Слухач»[1]. Комунікаційний процес можна розглядати також і через взаємозв'язки в інших комунікаційних біномах: «Диригент – Слухач», «Диригент – Композитор», «Композитор – Хор», «Нотний текст – Хор», «Нотний текст – Слухач», «Композитор – Слухач»[2]. Серед численних комунікаційних біном виберемо для детального аналізу найактуальніші для нашого дослідження.

Розглянемо особливості взаємозв'язків у біномі **«Нотний текст – Диригент».** На цьому етапі головними завданнями диригента є «зчитування» партитури, усвідомлення явних і прихованих ідей, закладених композитором, реалізація уявлюваного звучання хоровим колективом. У випадку з прочитанням українським диригентом музики вірменського композитора виявляються певні труднощі. Насамперед це стосується мови, використаної у творі. Диригент зобов'язаний знати і розуміти не тільки сюжет опери, а й докладний переклад кожного окремого номера, часто – і кожного слова. Без такого підходу керівник хору не зможе пере-

[1] Зазначимо, що суб'єкт комунікаційного ланцюга «Звуковий потік», незважаючи на притаманні йому повноцінні якості як комунікаційної ланки, у статті детально розглядатися не буде, бо вивчення цієї проблеми потребує засобів точних наук.

[2] Ткач Т. С. Деякі теоретичні аспекти музичної комунікації у сфері хорового виконавства / Т. С. Ткач // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. – Вип. 74 : Естетика і практика сучасної мистецької освіти : зб. ст. – К., 2008. – С. 50–57.

дати всю повноту подій і супутніх їм переживань ні артистам хору, ні, згодом, слухачам. Для цього диригенту необхідно було знайти перекладача, який би не тільки правильно переклав текст дослівно, а й максимально якісно зробив транскрипцію вірменського літературного тексту українською мовою. Диригент мав надати ноти кожному артистові хору із транскрипцією до проведення першої репетиції. Проаналізувавши музичний і літературний тексти, диригент мав створити в уяві завершену картину твору. Найбільш точно визначила цей процес музикознавець Т. Грум-Гржимайло: «<...> Виношуючи виконавську концепцію, особисте ставлення до цієї музики, диригент створює, формує в собі і щось таке, що недоступно ні музикознавцю, ні творцеві музики, а саме – рухомий пластичний образ музики, певний "пластичний еквівалент" уявлюваного її звучання»[1].

Особливо насиченою виявилась безпосередня робота над твором під час репетицій. Розглядаючи комунікаційний процес у парі **«Диригент – Хор»**, зазначимо наявний творчий взаємовплив учасників. З усіх питань артистів хору щодо вимови тексту або особливостей музичного виконання між диригентом і артистами проводилися короткі творчі дискусії та вибирався оптимальний варіант. Оскільки в опері мають бути хор, солісти та оркестр, частина репетицій хору відбувалась із програванням партій оркестру та солістів на фортепіано. Генеральні репетиції були спільними і проходили під керівництвом Сергія Мацояна. Уже напередодні концерту відчувався особливий духовний настрій, який сприяв яскравому і натхненному виконанню музики.

Концертне виконання відбулося у ще більш урочистій атмосфері. На етапі взаємозв'язку **«Хор – Слухач»** не було ні технічних, ні творчих збоїв. Обрані зали – Великий концертний зал Національної музичної академії і зал На-

[1] Грум-Гржимайло Т. Н. Об искусстве дирижёра. / Т. Н. Грум-Гржимайло. – М. : Знание, 1973. – С. 8.

ціональної опери України – якнайкраще відповідали масштабу цього твору і прекрасною акустикою, і величезними розмірами приміщення. Артисти хору максимально точно дотримувалися концертної інтерпретації диригента, перетворюючи виконавське хвилювання у творчу активну енергію. Публіка сприймала дійство надзвичайно уважно і захоплено, про що свідчили повна тиша в залі під час виконання і бурхливі овації стоячи у фіналі. Презентація перлини вірменського національної спадщини в Україні пройшла на високому рівні і мала тривалий резонанс у колах справжніх цінителів мистецтва.

Підсумовуючи зазначене, зробимо певні **висновки.** Дослідження міжкультурних зв'язків в аспекті музичної комунікації є перспективною темою. Хорове виконавство, як природно налаштований до комунікації вид діяльності, повноцінно виконує функцію пропаганди культурної спадщини інших народів, що, своєю чергою, сприяє налагодженню дружніх стосунків між народами. Хор Українського радіо, який має безпосередній і постійний зв'язок із засобами масової інформації та розгалужену систему комунікаційних зв'язків, яскраво репрезентує цей процес на практиці, виконуючи твори іноземних композиторів, зокрема, вірменських. Виконанням українським колективом східної музики збагачується репертуар колективу новими колоритними творами. Водночас такі концерти є особливими, величними і дуже зворушливими подіями для представників національних меншин.

А головним висновком цього дослідження є твердження, що справжнє мистецтво справді не знає кордонів.

Висловлюємо окрему подяку Олені Михайлівні Оганесян – віце-президенту вірменського товариства культурних зв'язків «АОКС», президенту Київського клубу вірменської творчої інтелігенції «АОКС» за надані архівні матеріали та фото.

Література

1. Берегова О. Комунікація в соціокультурному просторі України: технологія чи творчість? : наук. вид. / О. Берегова. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2006. – 388 с.

2. Берегова О. Сучасні комунікаційні технології в культурі України : навч. посібник / О. Берегова. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2006. – 178 с.

3. Грум-Гржимайло Т. Н. Об искусстве дирижёра. / Т. Н. Грум-Гржимайло. – М. : Знание, 1973. – 40 с.

4. Ержемский Г. Л. Психология дирижирования: некоторые вопросы исполнительства и творческого взаимодействия дирижера с музыкальным коллективом / Г. Л. Ержемский. – М. : Музыка, 1988. – 80 с.

5. Казачков С. Дирижёр хора – артист и педагог. / С. Казачков. – Казань : Казанская гос. консерватория, 1998. – 308 с.

6. Лихачев Д. С. Национальное единообразие и национальное разнообразие / Д. С. Лихачев. – Русская литература. – № 1. – 1968. – 140 с.

7. Моль А. Социодинамика культуры / А. Моль. – М. : Прогресс, 1973. – 403 с.

8. Ольхов К. Теоретические основы дирижёрской техники / К. Ольхов. – 3-е изд., доп. – Л. : Музыка, 1990. – 200 с.

9. Сапожникова Л. Д. Психологические закономерности организации профессиональной деятельности дирижера академического хора : дис. … канд. психологич. наук : спец. 19.00.03 Психология труда, инженерная психология / Сапожникова Любовь Дмитриевна ; Ярославский гос. ун-т. – Ярославль, 2008. – 154 с.

10. Ткач Т. С. Деякі теоретичні аспекти музичної комунікації у сфері хорового виконавства / Т. С. Ткач // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. – Вип. 74 : Естетика і практика сучасної мистецької освіти : зб. ст. – К., 2008. – С. 50–57.

11. Ткач Т. С. Комунікація як інструмент дослідження сучасних культурологічних та музикознавчих процесів / Т. С. Ткач // Культура і сучасність: альманах. – К. : Міленіум. – 2010. – № 1. – С. 185–190.

12. Ткач Т. С. Музична комунікація як предмет сучасних наукових досліджень: роль інтерпретації в музично-комунікаційному процесі / Т. С. Ткач // Мистецтвознавчі записки : зб. наук. праць. – Вип. 17. – К. : Міленіум, 2010. – С. 124–129.

13. Ткач Ю. С. Індивідуальний виконавський стиль диригента-хормейстера: теоретичний та практичний аспекти (на прикладі Національної заслуженої академічної капели України «Думка») : дис… канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03 Музичне мистецтво / Ткач Юлія Сергіївна ; Нац. муз. академія України ім. П. І. Чайковського. – К., 2012. – 227 с.

Тетяна Коробка. Хорове виконавство як каталізатор міжкультурних комунікаційних процесів (на прикладі творчої діяльності Академічного хору імені Платона Майбороди Національної радіокомпанії України). Розвиток міжкультурних зв’язків як одну з актуальних тем діалогів різних держав розглянуто на прикладі взаємодії вірменської діаспори в Україні та Академічного хору імені П. Майбороди Національної радіокомпанії України. Зазначено, що дослідження цього питання в аспекті музичної комунікації розширює можливості взаєморозуміння культур в сучасному інформаційно-розвиненому суспільстві. З’ясовано, що хорове виконавство природно сприяє комунікації і тому є каталізатором цього процесу.

Ключові слова: музична комунікація, хорове виконавство, культура, опера «Ануш», Хор Українського радіо.

Татьяна Коробка. Хоровое исполнительство как катализатор межкультурных коммуникационных процессов (на примере творческой деятельности Академического хора имени Платона Майбороды Национальной радиокомпании Украины). Развитие межкультурных связей в качестве одной из актуальных тем диалогов разных государств рассмотрено на примере взаимодействия армянской диаспоры в Украине и Академического хора им. П. Майбороды Национальной радиокомпании Украины. Отмечено, что исследование данного вопроса в аспекте музыкальной коммуникации расширяет возможности взаимопонимания культур в современном информационно-развитом обществе. Указано, что хоровое исполнительство естественно предрасполагает к коммуникации, а потому выступает катализатором данного процесса.

Ключевые слова: музыкальная коммуникация, хоровое исполнительство, культура, опера «Ануш», Хор Украинского радио.

Tatyana Korobka. Choral Performance as a Catalyst of Intercultural Communication Processes (in the case of the creativity of Platon Mayboroda Academic Choir of National Radio of Ukraine). The development of cultural relations is one of the hot topics of dialogues between different countries. The study of the issue in terms of musical communication enhances mutual understanding between cultures in the modern informational-developed society. Choral performance, in turn, is naturally predisposed to communication, and therefore acts as a catalyst in this process. Analysis of the cultural contacts has been conducted on the example of the Armenian Diaspora of Ukraine and Academic Choir of the National Radio of Ukraine named after Platon Maiboroda.

Key words: musical communication, choir, culture, opera “Anoush”, Ukrainian Radio Choir.